

**СПЕЦИФІКА ЖАНРУ ОБРОБКИ НАРОДНОЇ ПІСНІ В СУЧАСНОМУ
БАНДУРНОМУ РЕПЕРТУАРІ (НА ПРИКЛАДІ ПІСНІ «ТАКА ЇЇ ДОЛЯ»)**

Музична обробка є своєрідним способом трансформації фольклорних жанрів із їхнього первинного середовища на концертну естраду та свого роду містком, переходом від першоджерел до сучасного виконання. Обробку створюють відповідно до певного часу та практичними засобами, що притаманні саме у визначений, конкретний період. Сучасна бандура стала значно досконалішою за технічним і тембровим розвитком, є повноправним академічним професійним інструментом, з перспективними можливостями використання багатой палітри засобів музичної виразності.

Обробки українських народних пісень користуються великою популярністю у сучасному бандурному репертуарі. Бандурні супроводи для сольного та ансамблевого виконання створюють як викладачі, виконавці, так і професійні композитори¹. Віршовані тексти Кобзаря легко лягають на музику, швидко набувають популярності і стають народними піснями, а їхній зміст не втрачає актуальності в усі часи, тому вони так часто залучаються до професійного музичного репертуару. Пісні на слова Т. Шевченка натурально звучать у супроводі бандури як українського національного інструмента. Тому вони не випадково є окрасою бандурного репертуару.

Предметом аналізу статті стала популярна українська народна пісня на слова Т. Шевченка «Така її доля», яка є у доробку кількох авторів, а саме Г. Хоткевича, В. Заремби, М. Гвоздя, Л. Ржецької, О. Герасименко, О. Нагірної. У результаті висвітлено індивідуальне авторське перевтілення народної пісні та представлено практичні способи, зокрема, фактурні модифікації вокальної партії (сольна, ансамблева однорідна) та інструментальних акомпанементів у сучасному бандурному репертуарі.

Літературний текст, що став основою народної пісні «Така її доля», є уривком відомої балади Т. Шевченка «Причинна», в якій розповідається про кохання молодої дівчини та козака з драматичною трагічною розв'язкою. Мова поетичного тексту багата порівняннями, метафорами. Глибокий психологічний зміст розкривається, зокрема, і через образи мальовничої природи. Мелодія першооснови народної пісні має розповідний характер, адже низхідний або висхідний рух та стрибки (на кварту, сексту тощо) у спокійному, помірному темпі природно зображають розвиток кожної фрази, речення; склади тексту повністю

---

¹ Серед авторів обробок, зокрема шевченківських пісень, можна назвати бандуристів-виконавців: Ф. Глушка, Ф. Жарка, О. Мінківського, А. Омельченка, В. Лобка, В. Герасименка, В. Войта, М. Опришка, Г. Китастого, П. Потапенка, М. Дейчаківського, О. Ходобу, В. Нечепу, С. Баштана, В. Єсіпка, М. Гвоздя, М. Різоля, Г. Яковлева, Г. Менкуш, М. Сточанську, В. Дутчак, С. Овчарову, Л. Ржецьку, Л. Посікіру, М. Шевченко, професійних композиторів: М. Дремлюгу, Ю. Мейтуса, А. Коломійця, Є. Мілку, О. Герасименко, Б. Шиптура та ін. Особливу увагу привертають також авторські твори Г. Хоткевича, з-поміж яких солоспів «Чи винна голубка» у бандурному аранжуванні А. Коломійця [1, 173].

відповідають звукам. Мелодика пісні побудована так, що заспів слугує сюжетною зав'язкою, умовним запитанням, і звучить відповідно нижче, а приспів – відповіддю, розв'язкою і при цьому спостерігається висхідний мелодичний стрибок. Характерною особливістю пісні є мажорна тональність (така риса притаманна для українського музичного фольклору, коли сумний, часто драматичний зміст втілено у мажорній тональності, а веселий, жартівливий – у мінорній).

Переосмислення змісту твору спонукало кожного з авторів обробки пісні до вибору відповідних музичних виразових засобів. Зокрема, усі автори вибирають не однаковий метроритм, проте зберігають тридольну пульсацію. У Г. Хоткевича «Така її доля» наближена до жанру романсу. Автор, відтворюючи трагічність літературного тексту, вдається до відхилення у віддалену мінорну тональність у середній частині твору. О. Герасименко використовує тріольний рух при розмірі 4/4, тональні зміни та низький голосовий діапазон, що також трансформує пісню у лірико-драматичний романс. Проте більшість авторів орієнтують пісню на сопрано, залишають незмінним жанр та підкреслюють бандурним супроводом ліричне забарвлення твору, не акцентуючи на трагічності змісту вірша Шевченка:

<i>автор</i>	<i>жанр</i>	<i>тональність</i>	<i>розмір</i>	<i>темп</i>
Г. Хоткевич	солоспів	D-dur–g-moll–D-dur	4/4	Andantino
В. Заремба	пісня	C-dur	2/4	Andantino
М. Гвоздь	пісня	C-dur	3/4	Andante
Л. Ржецька	пісня	C-dur	3/4	Moderato
О. Герасименко	романс	F-dur–G-dur	C	Moderato
О. Нагірна	пісня	D-dur	12/8	Andantino

Варто зауважити, що всі автори обробок зберігають народний варіант мелодії пісні. Лише незначні мелодичні відмінності є в обробці О. Герасименко, а також О. Нагірної. Проте відносно невеликі мелодичні варіювання в ансамблевій обробці О. Нагірної можуть зумовлюватися передовсім виконавським складом – обробка орієнтована для тріо або ансамблю бандуристів, що передбачає, з одного боку, більше виконавських можливостей (голосове відтворення пісні акордовою фактурою, а не одноголосне), а з іншого – необхідність пристосування мелодії для виконання у відповідному голосовому діапазоні.

Найбільшими мелодичними модифікаціями при збереженому метроритмі характеризується варіант Г. Хоткевича «Чи винна голубка» в редакції та аранжуванні для бандури А. Коломійця, що стає прикладом трансформації народної пісні в авторський солоспів. Оригінальним є те, що Г. Хоткевич починає текст не з загальноприйнятого I-го куплету, а з рядків «Чи винна голубка», роблячи більший акцент на драматично-трагічній сюжетній лінії твору, а основна фраза зберігається лише у коді. Тональний план твору D-dur – g-moll – D-dur підкреслює багату палітру динамічних та темпових відтінків. Розмір твору 4/4. Вступ, викладений акордовою фактурою, що містить елементи мелодії заспіву пісні «Така її доля», впевнено розпочинає твір. Вокальна мелодія I-го куплету солоспіву дуже близька до народного варіанта пісні. Пунктирний ритм у вокальній партії

співзвучний з жанром балади (у якому і був створений твір Т. Шевченка), додає емоційної напруженості від початку співу аж до передкінцевої фрази. У супроводі – розлогі арпеджовані акорди чергуються з одинарними та подвійними нотами, викладеними тріольним рухом. У середній частині твору під час драматичного розвитку відбуваються мелодичні та тональні зміни, що підкреслюють кульмінацію. Як код звучить фраза «Така її доля», тема – у збільшенні (викладена половинними та цілими тривалостями) зі стишенням динаміки до *pp* та заповільненням темпу.

Обробка Вл. Заремби (аранжування для бандури Л. Дуди), витримана у помірному темпі, втілює спокійний, розповідний характер пісні. Збережена автором мажорна тональність (C-dur), використаний розмір 2/4 та відносно рівний, а не пунктирний ритм (четвертна та дві восьмі тривалості в такті) дають змогу зробити більший акцент на відображенні умовного діалогу «питання – відповідь», де вокальний заспів є запитанням, а приспів – невеличкою кульмінацією, розв'язкою у кожному куплеті. В обробці пропонуються усі сім строф авторського тексту. Супровід сталий упродовж твору, викладений акордовою фактурою, верхні ноти якої дублюють мелодію пісні.

Прозорою за фактурою є обробка пісні «Така її доля» М. Гвоздя. Вокальна мелодія залишається без змін. Унаслідок пристосування до тридольного розміру автор додає восьмі паузи перед початком нових речень пісні. М. Гвоздь використовує гармонічні функції, характерні для українських народних пісень (T-D₇-S), а також як елемент гармонічний мажор. У першому та третьому куплетах акомпанемент складається з гармонічних тризвуків, де основу акорду підтримує бас у лівій руці. Використано такий ритмічний варіант фактури, як перемінний бас [4]. Фактура другого куплету динамізується, порівняно з попереднім, наповнена розкладеними тризвуками, що викладені восьмими тривалостями у висхідному напрямі при незмінній гармонічній основі. Динамічна шкала впродовж твору – від *pp* до *mf*. Розмір 3/4, легкий акомпанемент з ритмічним малюнком перемінного басу, а також мажорна тональність (C-dur) вносять в обробку елементи вальсу, витриманого у помірному темпі. Автор використовує три куплети віршованого тексту балади Т. Шевченка, у яких описується сумна доля молодої дівчини-сироти, яка покохала козака і наче голубка, нудить білим світом у його пошуках.

Л. Ржецька, як і М. Гвоздь, також створила варіантний супровід до пісні. Відмінність у тому, що М. Гвоздь подає для I-го і III-го куплетів один варіант, а II-й – інший, створюючи таким чином тричастинну форму для пісні. У Л. Ржецької для I-го і II-го куплетів супровід однаковий, для III-го – інший, що динамізує пісню, додає їй наскрізного розвитку. Л. Ржецька використовує тридольний розмір (3/4), зберігає мажорну тональність (C-dur). Помірний темп, у якому звучить пісня, підкреслює розповідний характер твору. Мелодія вокальної партії не зазнає модифікацій. В інструментальному вступі звучить мелодія приспіву пісні у формі теми з підголосками, викладеної у вищому регістрі (мелодія – у другій і третій октавах, підголоски – у першій і другій). За потребою обробку Л. Ржецької можна легко пристосувати для ансамблевого виконання. У першому куплеті використано розкладені восьмими гармонічні фігурації, в основі яких – бас на першу долю. А у приспіві автор використовує поліфонічний підхід – триголосу фактуру (бас у лівій

руці та тема з підголосками у правій). При цьому мелодична лінія супроводу відрізняється від мелодії пісні, що значно збагачує обробку. Фактура III-го куплету насичена акордами при рівноритмічній пульсації басу на сильну долю та партії правої руки. У кінці пісні – елементи варіаційного підходу (сопрано-остинато), коли заключна нота верхньої мелодичної лінії триває 4 такти, а супровід слугує наповненням гармонічної тканини твору. Однією із фактурних модифікацій, що використовує Л. Ржецька, є також компліментарність (такти 16, 20, 24, 25, 33 тощо). Увагу привертають агогічні відхилення III-го куплету (*rosso agitato*, *allargando*, *rosso ritenuto*), багата палітра динамічної шкали твору – від *pp* до *ff*.

Оригінальним є авторське бачення пісні «Така її доля» Оксаною Герасименко для соло низького голосу, адже більшість обробок орієнтовані на сопрано [2, 101]. На відміну від тих обробок, у яких вокальна мелодія передає сумний, розповідний ліричний настрій, у О. Герасименко підкреслена драматична першооснова тексту. Використання автором тріольного руху при розмірі 4/4, зміна основної тональності впродовж твору (F-dur – G-dur) перевертають пісню у жанр романсу. Вступ та перегра не повторюють основну мелодію, вони мають самостійну мелодичну лінію, водночас повністю відповідають характеру пісні. Викладені у формі теми з підголосками у низхідному русі, плавно переходячи з другої октави у першу. Автор використовує два види мажору (натуральний, гармонічний). У супроводі I-го куплету прослідковується окрема мелодична лінія четвертними тривалостями, що підтримується тріольним рухом восьмими, який разом з басом наповнює гармонічну тканину. Упродовж розвитку, зокрема у II-му куплеті, відбуваються регістрові зміни – супровід звучить октавою вище. Упродовж інструментальної перегри змінюється тональний план (F-dur – G-dur). Модифікується і ритмічний варіант супроводу – виклад від рівних восьмих тривалостей до тріольного руху (як у I-му куплеті), що надає цілісності, обрамленості твору.

Ансамблева бандурна обробка О. Нагірної, як і попередні обробки пісні «Така її доля», цілком відповідає драматургії твору. Для вокально-інструментальної обробки автор вибрала розмір 12/8, тональність D-dur та темп *Andantino*. Вокальна партія трьох куплетів пісні представлена домінантним акордовим триголоссям. Дещо видозмінюється мелодія II-го куплету, але метроритм залишається початковим. Приспів II-го куплету пропонує поступове включення голосів, починаючи з сопрано. III-й куплет також розпочинається одноголоссям (сопрано), а надалі і до кінця твору – акордове триголосся [3, 204]. В інструментальному вступі та перегри для досягнення об'ємного динамічного звучання застосовано акордову фактуру викладу матеріалу, підкреслено сильні долі тактів. Партія I-ї бандури веде мелодичну лінію, II-ї та III-ї – наповнена ритмічно-гармонічними фігураціями. Під час ансамблевого співу акомпанемент відходить на другий план, як і в сольних обробках попередніх авторів, тому бандурний супровід набуває прозорості і світлості звучання [3, 204].

Отже, на прикладі української народної пісні «Така її доля» на слова Т. Шевченка представлено особливості жанру обробки в сучасному бандурному репертуарі, зокрема, видозміни вокальної партії (сольний та ансамблевий однорідний варіанти) та фактурні модифікації інструментальних супроводів

(варіантна фактурна зміна акомпанементу при сталій мелодії [2, 101]), а також трансформація жанру пісні у романс.

Список використаної літератури

1. Дуда Л. Шевченкіана сучасного бандурного репертуару // Тарас Шевченко та кобзарство : матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції, 14 – 16 квітня 2010 р. – Львів, 2010. – С. 173 – 177.
2. Когут Л. Жанр обробки українських народних пісень в творчості Оксани Герасименко // Еврика – VI. : зб. студ. наук. праць. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – С. 100 – 101.
3. Сточанська М. Вокальні ансамблі у супроводі бандур (перекладення, аранжування, обробка) : навч.-метод. посіб. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 274 с.
4. Штокалко З. Кобзарський підручник. – Едмонтон-Київ : Вид-во Канадського ін-ту українських студій, 1992. – 345 с.